

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

№ 10
(18743)2016 чылдың
февраль 2
вторник

Садар өртээ хостуг

<http://shyn.ru>shyntuva@mail.rushyntuva@yandex.ru

Тываның аалчыларына хүндүткел чылы

САЛГАЛДАН САЛГАЛЧЕ ДАМЧААН ЧАРАШ ЧАҢЧЫЛ

Ээрбек чону аалчыларын уткуп туру.

Шагаа бүдүүзүнүн чыккылама хуннеринде Ээрбек сумузунун а-соруктуг активчилери Тываның аалчыларына хүндүткел чылынга раскаадып «Арыг суглуг Ээрбек чону аалчыларын уткуп туру» хемчегни организаастап эрткен. Аңаа Кызыл кожуунун сумуларының херээженнер, аалар чөвүлелдеринин, культу- өөредилге албан черлеринин ээлери, ТГШИ-ниң эртемденнери эл киришкен.

Ээрбекчилерниң доктаамал илчир чери Культура одааның аалчылары, улусчу чаңчылар «Сагылдак» база сумунун херээженнер чөвүлелиниң белеткенге шыраак болду. Клубтуң сценазын ва өг ишти кылдыр дерээн, ында тааш-бала, эзер-чүген, аптара, үлгүр, паштыг орук дээш, шуп- эдилелдер бар. Бир өрээлинде Ээрбек сумузунун ат-алдарлыг илчиннарын алгаан, херээжен- р чөвүлелиниң, чагыргазының ыл-чорудулгазының делгелгезин эээн. Эрткен чылын 110 харлаан муда 1595 чурттакчы, 310 өреге р дээрзин оон номчааш, билип дым.

«Сагылдак» төвүнүн удуртукчузу Катерина Алексеевна Өпей-оол Ээрбек сумузунун чагырыкчызынга чыл ажилдаан. «Сагылдак» төвү

аныяк-өскенге езу-чаңчыларны арттырар сорулгалыг хөй-ле ажил- дарны кылып чорудуп турар. Бо төптүн кижигүннери эрткен чы- лын «Шай байырлалын» өөредиг- көргүзүлгү кылдыр кончуг солун эрттиргеннер. Ам бо үеде келир сал- галга төрөөн черинин төөгүзүн утпас болгаш хумагалаар кылдыр суурнун төөгүзүн чыып, тургузуп турарлар.

Екатерина Алексеевна — хөй- ниитичи боорундан аңгыда, ус- шевер ава. Ол бодунун даараан дыка чараш кылыгларын келген аалчыларга көргүзүп, таныштырган. Ында чинчи-шурудан угулзалап каастаан эт-сеп — ширээ, сандай, орун шывыглары, соңга пестери, шай хаттары, тыва сыртыктар, кежик хаттары дээш, чүнү чок дээр. Уруг дилээрде, куда-дойга белек кылыр- да хол-биле кылган, езулуг-ла чок дээн үнелиг белектер.

Тыва чонунуң чаагай езу-чаңчы- ларының бирээзи — өгге келген кан- дыг-даа аалчыны азы чорук кижизин уткуп, хүндүлээр. Тываларның бо чараш чаңчылын чыылган чонга херээженнер чөвүлелиниң даргазы Саяна Петровна Янгуу, суму депу- тады Сергей Михайлович Арсарыг, школада хөгжүм башкызы Эдуард Күжүгетович Сендажы база клуб ажилдакчылары артистерден дудак чок ойнап көргүскен.

Ында өгнүң эр, херээжен ээлери ийи кызы-биле аалга келген улуг даайын уткуп хүндүлөп турарын көргүзүп турар. Аалга келген аалчы кижиге база сагыр дүрүмнерлиг — өгге анаа-ла серт-бурт кирип кел- бес, өг ээлери хундүлөп, кирер мур- нунда херээн хозадып чөдүргүлээр. Өгге кирип кээр: «Үлө бүтсүн, чорук чогузун. Мал-куш сол менди бе?..» — деп удур-дедир амыр- менди солчур. Өг ээлери аалчызын чалап, өгнүң солагай талазында олбукка хүндүлөп олуртуп, сарыг сүттүг шайын кудуп, сунар. Олбук салыры даайын хүндүлөп турары ол. Уругларын, даштын бызааларын көрүңер дээш үндүрерге, олары улуг улустун артындан эрткеш, үнери база өөредиг.

Тыва чон — аажок хүндүлээчел, экииргек чон. Кандыг-даа төре- линче аалдап чедерде, белек- селек чок черле барбас. Белекти алгаш, аалчызын үдээрде, хап- савазын дүптээш чорудары база тываларның чараш чаңчылы. Кажан аалчызы чоруп турда, ооң барааны көзүлбейн баарга чедир үдеп туруп каарлар. Аалчыны уткуп-хүлээп, хүндүлөп үдээр салгалдан салгалче дамчып келген бижиттинмээн дүрүмнер-дир.

(Уланчызы 4-кү арында).

Тываның Баштыңының
ажыл-херээ

ОНЗА КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛГАН

Республика девискээринде сооктуң күштелип турары-биле чергелештир ЧЭК-тиң болгаш ЧКА-ның бүдүрүлгелери онза контролда алдынган.

Ол бүдүрүлгелерниң үзүк-соксаал чок ажилдаарын хандыраарын Тыва Республиканың Баштыңы Шолбан Кара-оол Чазак Даргазының бирги оралакчызы Владимир Фалалеевке, одалга болгаш энергетика сайыды Роман Кажин-оолга дааскан.

Январь 29-туң байдалы-биле алырга, республиканың улуг болгаш биче котельнаяларында, Кызыл ЧЭТ-те одаар чүүлдүн нормалаан курлавыры тургустунган, хөмүр-дашты доктаамал чедирип турар. 13 дизель электр станцияларының Тываның ырак-узак черлеринде чонну чырык-биле хандырып турар 7 станциясында одаар чүүлдү бо чылдың апрельге чедер кылдыр курлавырлаан. Арткан алдызынче хөмүр-даштың негеттинип келгенин болгаш шыгжап кадагалаар аргазын барымдаалап чедирип турар.

«Тываэнерго» ажилдакчыларның ниити саны 270 кижиге чедип турар. 30 ажыг бригада 4 участоктарга (төп, барыын, чөөн, мурнуу) ажилдаарына белең чоруктуң байдалында. Ооң иштинде үрелиишкин болу берзе ону чайладыр тускайжыттыг ийи бригаданы тургускан, олар эргежок чугула техника, дериг-херексели-биле хандырыганын, ол ышкаш бирээзи-ле 100 кВт күчүлүг көжүп чоруур дизельдиг 7 электр станциялары база бар.

2015-2016 чылдарның одалга сезонун чогулчалыг эрттирер талазы-биле хемчеглерни неделя санында Тываның Чазаның оперативтиг штавынга сайгарып турар, ону Чазак Даргазының бирги оралакчызы Владимир Фалалеев удурткан.

ЭРТТИРИЛГЕ ПУНКТУЗУН ЧААРТЫП КЫЛЫР

Тывада «Хандагайты — Боршоо» автомобиль эрттирер кызыгаар пунктузун чаартып кылырының хемчеглерин 2016 чылдың программазынче РФ-тиң Түрүне кызыгаарына ажилдар кылырының талазы-биле федералдыг агентилел кирип алган.

Ындыг дугуржулганы Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол Роскызыгаарның удуртукчузу Константин Бусыгин-биле январь 29-та Москвага болган ужуражылга үезинде кылган. Төлевилел-смета документациязын ажилдап кылырын бо чылын доо- зары, ооң соонда объектини чаартырынче кирери планнаттынып турар.

Хандагайты — Боршоо кызыгаар пунктузунга хөй талагы деп эрге-байдалды тыпсырының дугайында шийтирнэ 2007 чылда хүлээп алган. «Хандагайты» контроль-хыналда пунктузунда байдалды чаар- тырынга Тываның Баштыңының «Енисей» М-54 федералдыг оруктуң угланышкынын өскертиринин дугайында федералдыг Чазактың шийтирин чедип алганы улуг идиглиг болган.

Ол оруктуң чаа угланышкынын 2015 чылдың күзүнүнде «Цагаан-Тологой» кызыгаар пунктузундан «Хандагайты — Боршоо» пунктузунче албан-езу- зу-биле шилчиткен. Ол орук дээрге Моолдун орук четкилеринче киреринге чоок болгаш Россия биле Азия — Оожум океан девискээрлеринин аразына кызыгаар чоогунун транспорт аргыштырылганын чугула өзөк болур.

ТР-ниң Чазаның парлалга албаны.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва Республиканың күрүнө шаңналдары-биле
шаңнаарының дугайында

Культура болгаш уран чүүл адырынга ачы-хавыязы дээш «Тыва Республиканың улустун артизи» хүндүлүг атты тыпсыр.

Олег Доржулдаевич СА-РЫГЛАРГА – Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизинин) ийиги чыы-жының депутаты.

Тыва литератураны сай-зырадырынга ачы-хавыязы болгаш хей чылдарда үр-түннелдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың Улустун чогаалчызы» хүндүлүг атты тыпсыр.

Маадыр-оол Барыш-таанович ХОВАЛЫГГА – Тыва Республиканың күш-ажылдың хоочуну, Россияның Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү.

Өөредилге адырынга хей чылдарда үр-түннелдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың өөредилгезинин алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыр.

Светлана Федоровна СЕ-РЭЭДАРГА – Тыва Республиканың Каа-Хем кожуунунун Сарыг-Септин №1 ортумак ниити өөредилге школазының муниципалдыг бюджет өөредилге албан черинин орус дыл болгаш чогаал башкызы.

Хей чылдарда шылгараңгай ажил-албаны дээш база Тыва Республиканың Шериг комиссариадының килдизинин тургустунган хунунден бээр 65 чылын таварыштыр «Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыр.

Николай Федорович ФРАНЦЕВИЧКЕ – Россия Федерациязының Камгалап яамызының шериг албанының хоочуну.

Культура болгаш уран чүүл

адырынга хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаар:

Владимир Кызыл-оолович БИЧЕ-ООЛДУ – «Уралдың күрүнениң күш-культура университеди» күрүнениң федералдыг бюджет өөредилге албан черинин социал-гуманитарлыг эртемнер кафедрасының доцентизи.

Кызыл Калдар-оолович КУУЛАРНЫ – «Тыва Республиканың танцы-сам спортунун федерациязы» республиканың хей-ниити организациязының президентизи.

Хей чылдарда шылгараңгай ажил-албаны дээш база Тыва Республиканың Шериг комиссариадының килдизинин тургустунган хунунден бээр 65 чылын таварыштыр Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Виктор Иванович ШЕМА-КИНИ – Тыва Республиканың Шериг комиссариадының Кызыл хоорай талазы-биле килдизинин хамаатыларны шериг албанынче кыйгытырының болгаш белеткээринин талазы-биле салбырының начальнигинин улуг дузалакчызы.

Энергетика адырынга үр-түннелдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Елена Савельевна РУКАВИ-ЦЫНАНЫ – Тыва Республиканың Каа-Хем кожуунунун «Дизель» муниципалдыг унитарлыг бүдүрүлгезинин директору.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш.КАРА-ООЛ. Кызыл хоорай 2016 чылдың январь 28 № 15

КЫСКАЗЫ-БИЛЕ

Найысылалда каш лифт барыл?

Россияның хоорайларында хей каат бажыңнарда лифтилер сөөлгү үеде үрелип, кижилерге когаралды чедирип, айыылды тургузуп турар. Бо талазы-биле бистиң найысылалда байдал кандыгыл, 9 каат бажыңнар саны чежел, лифтилерин байдаты кандыгыл? Бо айтырыга ТР-ниң чуртталга коммунал ажил-агайының специализи Чодураа Кара-Сал мынчаар харыылаан:

– Кызыл хоорайда 20 санныг 9 каат чаагайжыды туттунган

бажыңнарда ниитизи-биле 73 лифт бар. Бо хунде лифтилер шунту ажилдап турар. Ону харыылаар, септээр аңгы бригада Горная кудумчунун 28 дугаар бажыңында турар, олар бо бүгүнү хайгааралда алган. Ол ышкаш Россияның техниктиг хайгаарал албаны үргүлчү хыналданы чорудуп турар. Чамдык чурттакчылар чуртталга коммунал төлөвирин төлөвес, тоомчага албазы хомуданчыг-дыр.

«Газельдер» канчап барган?

Кызыл хоорайның кудумчуларында аай-дедир улус аргыштырып турар «Газельдер» бо күштүг соок үеде багай ажилдап турар. Даштын соок – 50 градус чедип турда, эртенги үеде аай-дедир чоруп турар кызылчылар «Газель» машиналарны дыка үр манаар апарган. Чонаада-ла,

чарыштырып чоруур хөлгелер бо дыңзыг соокта мырыңай сураг баар апарган.

Хоорай чагыргазы бо чолаачылар-биле шыңгыы чугааны кылып, кандыг-бир арганы тургузар үе чедип келген эвес бе? Азы, автобустар турган болза, таарымчалыг боор оң.

Спутникте кудуктар үрелген

Спутник микрорайонун чурттакчыларының суглаар кудуктары үрелген. 10 дугаар шугумда кудук эрткен чылдан бээр, амга чедир үрелик. Чүгле 5 дугаар шугумда кудук ажилдап турар. 10, 11 дугаар

шугумнарда олче кээп суглап турар чурттакчыларның хомудалын кым-даа херекке албайн турар.

Кудуктарның кажан ажилдап эгелээрин, кым-даа билбес...

Анисья ТЮЛЮШ.

ТЫВА БАШКЫ РОССИЯГА ТЕРГИИДЭЭН

«Бүгү-россияның төрзэн дыл болгаш орус дыл башкыларының мастер-клазы» деп башкыларның профессионал мөөрейи 2015 чылдың ноябрь 4-6 хуннеринде Москва хоорайга болуп эрткен. Федерация чергелиг мөөрейге регионнарга эрткен мөөрейлерниң тилекчилери болган 37 башкы киришкен. Россияның чоннарының төрзэн дылдарын камгалаар болгаш сайзырадыр сорулга-биле ындыг мөөрейни органиастап эрттирп турар.

Тыва Республиканы Туранның №2 ортумак школазының тыва дыл башкызы Меңги Нагаан-оолович Ооржак төлээп чораан. Мөөрейниң бүгү-ле хемчеглеринге чедишкенин киришкен, тыва башкы тилекчи бооп, I чергениң дипломун чаалап алгаш келген.

Жюри кежигүнү, филология эртемнеринин доктору, Россияның Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, Москваның Күрүнениң башкы университетинин Даштыкы дылдар институтунун профессору Клара Николаевна Буракованың демдеглээни-биле:

«... амгы үеде чамдык эртемденнер-даа, башкылар-даа аразында бодунун төрзэн дылынга хостуг болгаш артында-ла шүлүктөп чугаалаарлар ховар. Меңги Нагаан-оолович культуралар аразында диалогка хамаарыштыр тулган методиктиг ажилдарны бараалгаткан».

Мөөрейге кириштирген кичээлиниң темазы – «Ожук дажы». Тыва шүлүк чогаалының ожук дажы хевиринин япон хокку хевирин-биле чоок болгаш ылгавырлыг хевирлерин шинчилзэн кичээлди 11 классчы өөреникчилерге чаартылгалыг

аргалар ажыглап эрттиргени солун.

Башкының методиктиг деп-гелгези база дээди үнелелди алган. Ол эртемден Клара Бүр-бүлдеевна Доржу-биле 9, 10 класстарга «Төрзэн чогаал» өөредилге номунун авторлары. Меңги Ооржак методиктиг сүмелери, «Башкы» сеткүүлүнге үнген хей санныг ажилдары, элбек медиатеказы-биле камгаланган. Тыва чуртун, тыва дылын шүлүктөп, тыва хевинин ужур-утказын ханызы-биле со-нуургаткан.

Москвага мөөрейниң киржикчилери тыва башкыны деткип, ооң тиилээринге чигинмейн турганнар. Өске регионнарда деткикчилерлиг, өөреникчилерлиг-даа келгеннер бар. Тывадан Меңги Нагаан-оолович кара чааскаан чед берген. Ооң-биле кады чоруур турган эртемден башкы Елена Мандан-ооловна Куулар арга-сүмезин кадып, башкының белеткелинге улуг үлүг-хуузун кириген. Эртемден башкы кады чораан болза, мырыңай бүзүрелдиг, психолог-туг, моральдыг-даа деткимче боор турган. Акшаландырышкын айтыры бергедзэн үеде кады чоруп шыдавайн барган.

Меңги Нагаан-ооловичинин белеткелинге башкылар билии бедидер институттун ажилдакчызы Мерген Партизанович Монгуштуң деткимчезин айытпас аргажок. Москваже чорудар бүгү-ле материалдар ооң холун дамчыштыр эртип турган болгай.

2015 чылда «Чылдың башкызы» мөөрейниң бетинде өөредилге яамызының Национал школа сайзыралының институтунун органиастааны «Педагогтук идеялар фести-

валынга» Меңги Нагаан-ооловичинин көргүскен ажык-линиң темазы «Ожук дажы» болган. Ук кичээл ол фести-валды билдилгиг удурт-тирген эртемден башкы Т. Александровна Эренчин-жюри кежигүннери эрт башкылар Екатерина Тамб-Чамзырын, Мира Викто-Бавуу-Сюрюн оларның арга-сүмезин ажыглап, к-ди эде-хере тудуп алга-Оларга улугу-биле четти-висти илередип тур бис.

Аныяк башкывыстың че-кининге өөрүп, практик б-ларга эртемденнерниң ме-тиг дузазы эргежок чу-демеглекседим. Эрте башкыларның удуртул-биле ажилдап тургаш, башкылар теория, методи-лазы-биле шыырак сайзы-эртем ажылы практика кы-бадыткалдыг болур.

Тываның Күрүнө уни-тединин филология фа-тединин тыва болгаш дылдар кафедрасының кылары студентилери-школавыска удаа-дараа турарлар. Кады ажилда-гавыс уламчылап, Тыва-тувусту, чонувусту, дыл-ты сайзырадып, ам-даа чедишкенин билер болур-ка бүзүрээр барымдаа б-Меңги Нагаан-оолович-Республиканың өөредилге-алдарлыг ажилдакчызы»-лүг атка төлөптиг боор-бүзүрелим илередип, сан-кирип тур мен.

Ольга ДАМ-школа директорунун тем-методиктиг ажил та-биле оралакчызы. Туран хоорай.

УРУГЛАРНЫҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

Чөөн-Хемчик кожуунунун төп эмнелгезинге социал байдалы нарын өг-бүлелерниң 3 харга чедир уругларынга аңгы пала-таны ажыдар деп турар. 2015 чылдың декабрь 17-ден эгелеп республикага «Энерел сеткилин болгаш чылың-биле үлөш!» деп акцияны чарлаан. Ооң кол сорулгазы – орулгазы эвээш болгаш социал байдалы нарын өг-бүлелерге адрестиг дузаны чедирери. Акция февраль 29-ка чедир уламчылаар.

Бо акцияның адаа-биле, ко-

жуунун чагырга даргазының социал политика талазы-биле оралакчызы Байлак Ондарның саналы-биле ачы-дуза концер-тин эрттирген. Аңаа кожуунунун өг-бүле болгаш ие-чашка ду-за чедирер төвү, ажаалда-те-жээлде болгаш харагалзал килдизи, кожуунун болгаш Чадаана хоорайның чагырга-зы, Төлээлекчилер хуралдары, культура эргелели киржип, бичии чаштарны деткзэн.

Амгы үеде төп эмнелгеде септелге ажылдары чоруп турар.

Септелге ажылы доостур лек, чаштарга аазаан пале-аңгылап бээр дээрзин кожу-ажаалда-тежээлде болга-рагалзал килдизинин дар-Татьяна Куулар дыңнаткан

Республика чергелиг «рел сеткилин болгаш чыл-биле үлөш!» деп акцияга ка-ТР-ниң өг-бүле болгаш-лар херектеринин талазы-ле агентилелиниң коллек-Кызыл хоорайда чурттап т-ийи уругга 2 соталыг телеф-тывыскан.

Бистин

Хүндүлүг ада-иелер!

Уруглар дээрге бистиң эң үнелиг эртиневис-тир. Оларның кадыкшылы, чаагай амыдыралы болгаш өөрүшкү-маңнайлыг өзери — бистиң амыдыралывыстың кол сорулгазы. Ниитилелдин болгаш ада-ие бүрүзүнүн кол сагыш салыр чүүлү — оларның ажил-амыдыралыга айыыл чок чорукту тургузары.

Ындыг турбуже, бичии уругларга каржы-ха-жагай чоруктуң, оларның кемдээшкин алырының фактыларының, оон туржук, эң халаптыг чүүлдер — чаштарның өрт үезинде, аас-кежик чок таварылгаларда, орук озал-ондаанга өлүр чоруктарының бар болуп турарын амыды-рал бадыткап көргүскен. Уругларның тавар-жып турары айыыл-халаптары хей кезинде ада-иелерниң (хоойлу езугаар оларның төлээлеринин) боттарының хүлээлгелерин че-дир күүсетпезинден болуп турар. Бөдүүнү-биле чугаалаарга, берге үеде уругга дуза чедириптер улуг кижиниң ооң чанында чок болуп турары.

Сөөлгү хонуктарда республикада агаар-бойдус аажок сооп турар. Ындыг байдалда өрт

халавын болдурбазы-биле суугу одаар ы-бажыңнарда чурттап турар ада-иелерден он-кичээнге, квартиралар чурттакчыларын-электридериг-херекселдерин немей ажилдап-турар үеде оваарымчалыг болуру негеттин-турар.

Хүндүлүг ада-иелер!

Уругларны бажыңнарыңарга-даа, хей-ни-черлеринге-даа хайгаарал чок арттырбаң-Оларның озалдыг чүүлдер—от-биле, ток-кожар техника-биле, электри херекселд-ри-биле ойнаар чоруун болдурбаңар. Ор-шимчээшкининин дүрүмнерин сагыңар.

Улуг кижилерниң хайгааралы чок артк-уруглар озал-ондакка таваржып, кадыкшы-баксырап, оон туржук, ам-тынын оскунуп бол-дээрзин утпаңар!

Хүндүлүг хамаатылар! Кичээнгеилгиг болуң-Бистин уругларывыска бистиң камгалалы-херек!

Хүндүткел-биле, Тыва Республикада Уругнуң эргелеринин талазы-биле төлээ С.Н. АРАКЧАА.

Бистиң корр.

“Шагаа-2016”

ЧӨӨН-ХЕМЧИК ТИИЛЭЭН

2015 чылда Тывага чарлат-тынган «Улусчу езу-чаңчылдар чылының» байырлыг хаашкынын болгаш 2016 чылда республикада чарлаан «Тываның аалчыларына хүндүткел чылының» ажыдышкынын январь 19-та кожунун Монгуш Мерген-Херел аттыг Культура бажыңыга эрттирген. Тыва Үндезин культура төвүнүн организастап турары «Алдын кажык» деп республика чергелиг телевиделиниң мөөрейлиг шиллге кезээ-биле ажытканы культура амыдыралында чаа болуушкун болган.

Мөөрей тыва чоннун бурун шагдан бээр сагып чораан езу-чаңчылдарын, аас чогаалын, тыва оюннарын кадагалаар, сайзырадыр, негтередир сорулга-биле культура ажылдакчыларының аразында эртип турары бо. Маңаа бир сагындырар барымдаа, 2015 чылда Тыва Үндезин культура төвү биле Чадаанада «Культура салгал байлаа төп» төлевилелди сайгарып көргөш, октябрь 23-те бир дугаар «Алдын кажык» мөөрейни Чөөн-Хемчиктин культура ажылдакчыларының аразында эрттирген. Ынчан Чыргакының Культура бажыңының ажылдакчылары тиилекчи болган. Теве-Хаяның уран чүүл коллективи ийги черге, үшкүзүңге Бажың-Алаактың уран чүүл коллективи төлөптиг болганын онзалап демдеглээри чугуна.

«Кандыг-даа чон салгалдан салгалче дамчып чоруур онзагай уjur-чаңчылдарлыг болгаш езу-сагылгаларлыг. Бодунун чонунун езу-чаңчылдарын билир болгаш сагып чоруур кижилер — ада-иелеринин езулуг салгалы, арат-чонунун төлөптиг төлдери.

Оларның сагыш-сеткили байлак, мээ-медерели сайзыраңгай, угаан-бодалы ханы болгаш делгем. Чүгле ыңдыг кижилер каяа-даа, кандыг-даа чон аразында чорааш, бодунун чонунун адын чоргаарал-биле адап, төлээлээр эргелиг» деп, Алексей Тевектин «Чеди назын» деп номунда бижээн. А ол бүгүнү культура ажылдакчылары дамчыдыкчы болуп, чонга кадагалап, сайзырадыр уjurлуг болбайн канчаар. Ынчангаш мөөрейни культура ажылдакчыларының аразында 2016 чылда бир дугаар эрттирген чылдагааны-даа ол.

Чөөн-хемчикчилер аалчыларны эвилең-ээлдээ-биле, хүндүткелдин езузун сагып, чогуур деңгелге уткуп алганнар. «Езу-чаңчылдарны салгалдарга дамчыдар ажылды негтередип, хөгжүдөр сорулгалыг «Алдын кажык» мөөрей сорулгазын чедип алзын. Силер бүгүдениң кылган ажылыңар чедишкениң болзун, тыва чоннун культуразы сайзырап, хөгжүзүн» деп йөрээл, күзээшкениң-биле Культура бажыңының директору Саида Чамыяновна Бюрбю мөөрейни ажыдып, киржикчилерни сцена-же чалаан.

Келген аалчыларга болгаш киржикчилерге Чөөн-Хемчик кожунун Баштыңы, Төлээлекчилер хуралының даргазы Доржу Дамба-Доржуевич Монгуш, Чадаана хоорай чагыргазының ниити килдис эргелекчизи Людмила Анатольевна Кызыл-оол байыр чедиргеннер.

Мөөрейниң эрттирикчизи Тыва Республиканың алдарлыг артизи, Тыванын Улустун хөөмейжизи Андрей Монгуш болгаш Тыва Үндезин культура

төвүнүн специалистери ынак ырыларывысты бараалгатпышаан, аажок солун хемчегни эрттиргени көрүкчүлөргө онзагай, уттундурбас болганы чугаажок.

Мөөрейниң эге чадалары кожуннарда 2015 чылдың октябрь-ноябрьда тус-тузунда болуп эрткилээн. Республика мөөрейинче барыын зонадан шиллелге Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик кожуннар болгаш Ак-Довурак хоорайдан чеди-чеди культура ажылдакчылары киришкеннер. Бо удаада Мөңгүн-Тайганың киржикчилерин культура эргелелиниң даргазы Ульяна Хертек, Барыын-Хемчиктен культураның хоочуну Хураган-оол Саая, Ак-Довурактын киржикчилерин хоочун культура ажылдакчылары Чечекей Салчаковна, Шончалай Одай-ооловна, Бай-Тайганың Бай-Талдан Сиема Докпак удуртуп алгаш, киржип келгеннер.

Мөөрейниң негелделери дөрт кезектен тургустунган: бирги кезээ — таныштырылга, ийигизи аас чогаалга ийи айтырыгга харыылаар, үшкүзү езу-чаңчылдарга база ийи айтырыгга харыылаар, дөрткүзү тыва оюннарда мөөрей. Ылаңгыя сөөлгү мөөрейге кажыкка аатты чарыштыра бээрге, езулуг аят чарыжында дег, хөлзенич болгаш улустун омаа хайныга бээр чүве болду.

Чөөн-Хемчиктин эң-не аныак киржикчизи Сүгедей Кууларның кажык-биле аят чарыжына ша-даа четпейн, «ады» эртип кээрге, чадаанажылар дыкала амырааннар. Ынчанмай, чылдың-на республика чергелиг аят чарыжының сезонун Бора-Булак ховузунга чаңчыл езугаар ажыдышкынын чазын эрттирер болгай. Ынчангаш аңаа өөрүвс-даа аргажок. Чада болганынга киржикчи, команда кижигүнүнүн ойнап алыр чедишкенин кажык

саны-биле үнелээр, түңгө кым хөй кажыктыгыл, ол тичи болур.

Чөөн-Хемчик кожунда иришкен бөлүктү «Чеди бай тывызык адаан. Чечен, ген, уран-шевер, орлан, омак чеди кижиги катты кожунун алдар-адын кылап, республика мөөрей тиилекчи кылдыр илереп. Ийиги черниң шаңналда Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик кожуннар дең санныг кыты алгаш, үлөшкеннер. черде — Ак-Довурак хо дөрткүзүндө Бай-Тайга хо дан киришкен Бай-Тал суму аныяктары төлөптиг шаңналдарны чаалап алга

Валентина ДО

Мерген-Херел аттыг тура бажыңының башкар методизи,

Вячеслав МО

«Чаа орук» солунну редактору.

САЛГАЛДАН САЛГАЛЧЕ ДАМЧААН ЧАРАШ ЧАҢЧЫЛ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Ээрбекчилерниң бо өөредиглиг көргүзүүн чон улуг сонургал-биле хүлээп көргөн. Бо хемчегниң бир онзагай аалчылары эртемденнер — химия эртемниң кандидады Кара-кыс Донгаковна Аракчаа, ТГШИ-ниң маркетинг, коммуникация салбырының удуртукчузу, шажын-чүдүлгө талазы-биле эртем доктору Ульяна Павловна Бичелдей, ТГШИ-ниң дыл секторунун эргелекчизи, филология эртемнериниң кандидады Надежда Чылбаковна Серээдар болгаш аныак эртем ажылдакчылары Буян Хомушкун, Саая Саая. Эртемденнер бо көргүзүүгө боттарының санал-оналын кири-

рип, илеткээнер.

К.-К.Д. Аракчаа Тываның 200 ажыг эм-таң күштүг аржааннарының дугайында база аржаанга кирип, эмненир кижилерге сүмелерни тайылбырлаан. Чижээлээрге, аржаанга каксырда холунун улуг биле айтыр салааларының аразындан эгелеп алгаш, чоорту өкөзөш, чушкунунга чедир оожум каксырын көргүзүп тургаш, тайылбырлааны өөредиглиг болган. Шынап-ла, улус ону эки билбес болгай. Чыылган чон Кара-кыс Донгаковнага сонургаан айтырыгларын салып, дыка хөй билбес чүүлдерин билип алганнар.

Н. Д. Серээдарның тыва дылдың чугаа культуразының

дугайында илеткели чонну дүвүредип турар айтырыгларның бирээзи — тыва дылывысты чидирбези. 25 чыл дургузунда тыва дылды шинчилеп чоруур эртемден бо хүнде төрөөн дылывыстың байдалын, чедер-четпес талаларын, чижектерни кирип тургаш, илеткээни дыка чедимчелиг болган. «Ажы-төлүңге ада-ие, ылаңгыя ие кижиге, төрөөн дылын дамчыдып бербес болза, дараазында салгалга артапайн баар. Эртемденнерниң шинчилеп турары-биле, делегейде бир чылда 60-70 дыл өлүп турар («Мертвые языки» деп термин бар). Ынчангаш төрөөн дылын ажы-төлүңге дамчыдары ада-иениң хүлээлгези. Тыва

дыл хүнүн тодаргай чарлаанынга дыка өөрүп тур бис» — деп, ол демдеглээн.

Аныак эртемден Саая Саая тыва дылдың Интернетте байдалының дугайында илеткээ. Тываның чонунун барык чартык кези интернетти амыдыралында ажыглап турар болганда, ооң дылын база сагыыры албан. Медээлер номчуур, ырак черде эш-өөрү, ада-иези-биле харылзажыр дээш, ооң онзагай талалары хөй. Ынчалза-даа тыва дыл интернет четкизи келгенинге белен эвес бооп турарын ол дыңнатты. Интернетке хүн бүрүде ажыглап, бижип турар сөстөрдөн чижээлээрге: «поискиге запросаар, друзьяга добавлять-таар...» дээш, оон-даа хөй. Дылдың чидер бир байдалы ол. Дылынга хумагалыг болурунче аныак эртемден кыйгырган.

Ээрбекчилер Тываның аалчыларына хүндүткел чылын езу-чаңчылдыг, чараш көргүзүү-биле эгелеп алганы онзагай. Ам улаштыр олар Шагаа байырларының белеткелин-

Хөгжүм башкызы Эдуард Сенда

че кирипкеннер. Аалчыла хүндүткелдиг, ээлдек-эви уткуп алыры Ээрбек чон салгалдан салгалче дам езу-чаңчылы деп чүвени бадыткаан.

Алдынай СС

Владимир ЧАДАМБА

Кызыл кожунун активчилери.

“АНЫЯК САЙГАРЛЫКЧЫ – 2015”

Тыва Үндезин культура үнүмү республиканың аныяк сайгарлыкчыларының түңнел туулганын ТР-ниң Аныяктар болгаш спорт херектерининг талазы-биле яамызы январь 9-та эрттирген. Аңаа ТР-ниң Экономика яамызы, ТР-ниң Бизнес-инкубатору, ТР-ниң Адыг-үлетпүр палатазының талазы, найысылалдан болгаш республиканың аңгы-аңгы кожууннарындан аныяк сайгарлыкчылар, ТКУ-нун студенттери болгаш өскелер-даа киришкен.

ТР-ниң аныяктар болгаш спорт херектерининг талазы-биле сайыт Юрий Ооржак Баштың Шолбан Кара-оолдун мурнундан чыгып, аныяктарга байыр чедирип, шуулганы ажиткан:

– Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдун саналы-биле эрткен чылын сентябрь 18-ден 21 хуннеринде Тываның аныяк сайгарлыкчыларының интеллектуалдыг алдыны I адыг-үлетпүр аныяктар шуулганы бидик деңгелге эрттиргенин туг чедишкен болгаш онза болушкун-дур. Аңаа Моол, Япония, Индия, Армения, Кыргызстан, Казахстан, Узбекистан, Корея Республика, Азербайджан болгаш Грузиядан база Россия Федерациязының 27 регионунан аныяктар киришкени хейнү

онзалап демдеглээн.

«Сен — сайгарлыкчы сен» деп федералдыг программа Тывада 2011 чылдан тура боттанып эгелээн. Ол 3 аңгы угланышкынныг. Бирээде, бизнестин эге базымнарынга өөредир. Ийде, бодунуң херээн аядар дээн аныяктарны грант-биле деткири. Үште, Россияның, даштыкы чурттарның бүдүрүлгелеринге оларның билин бедидери.

«Россияның аныяк сайгарлыкчызы-2015» мөөрейниң республика чергелиг чадазының тиилекчилери: «Чедишкынниг старт» номинацияга Айгуш Саттың «Аистенок» уруглар төвү» төлевилели, «Инновациялыг бизнес» номинацияга Шораан Чынгылаптың «Тываның ырак-кы кожууннарынга дизельдиг электри станциязын чаартыры» төлевилели, «Көдээ ажил-агай» номинацияга Адыгжы Монгуштуң «Көдээ черге теплица ажил-агайын организастаары» төлевилели, «Ачы-дуза чедирилгези» номинацияга Алдынай Ондарның «Чагыг езугаар чурук номнарын белеткээри» төлевилели, «Бүдүрүлгө» номинацияга Мерген Ооржактың «Тудуг материалдары белеткээр бүдүрүлгө» төлевилели, «Херэзженнерниң сайгарлыкчы чоруу» номинацияга Анастасия Монгуштуң «Чечектер»

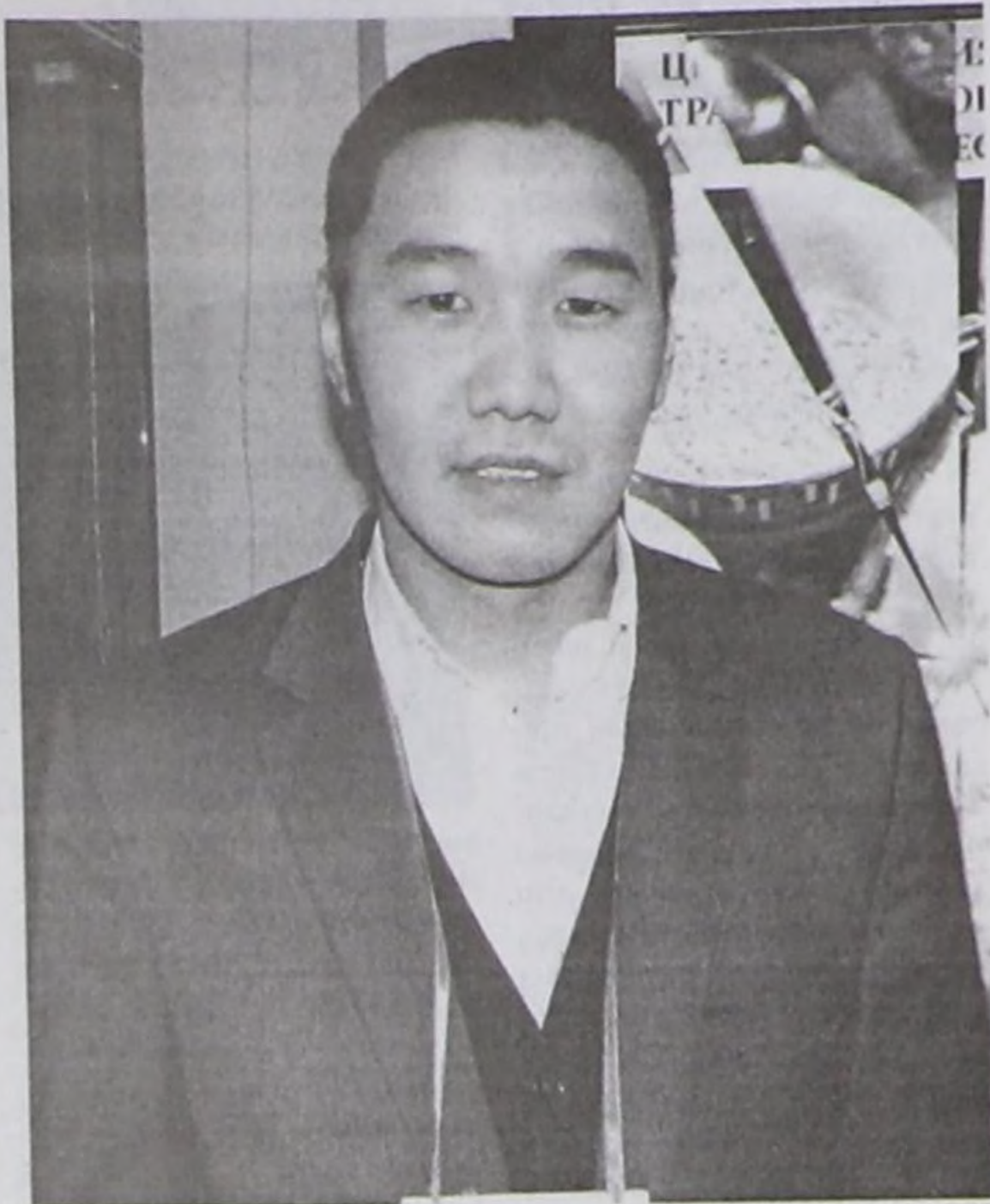
биле бо чылын Моолга Шагаан-Арыг хоорайдан Аймир Чаш-оол, Барыын-Хемчик кожуундан Шеңне Саая, Сүт-Хөл кожуундан Адыгжы Монгуш, Кызыл хоорайдан Айыжы Иргит, Мурнуу Кореяже Кызыл хоорайдан Григорий Ульзутуев, Сайзана Саая, Анастасия Монгуш, Андрей Ондар, Бай-Тайга кожуундан Шораан Чынгылап, Каа-Хем кожуундан Мерген Ооржак олар билин бедидип чоруптар.

Чүс-чүс муң рубль түңнүг грантыларга Айгуш Сат болгаш Алдынай Ондар төлептиг болган.

Шуулганың аалчылары, Россияның билдингир эксперттери, бизнес-тренерлери Денис Исмаков, Анна Шолдина, Сергей Живулин аңгы-аңгы темалыг мастер-класстарны ийи шөлчүгөшкө эрттирген. Дуржулгазы бедик башкыларның арга-сүмелерин аныяк сайгарлыкчылар улуг сонургал-биле дыңнап, оларның чагыгларын бижи, дыка хөй ажыктыг чүүлдерни билип алган.

Эгелеп чоруур аныяк сайгарлыкчы Артыш Ховалыг «Fresh bar» бүдүрүлгениң ээзи:

— Бир ай бурунгаар тыва чонувустуң кадыкшылынга ажыктыг, шынарлыг, дүрген кылыр коктейльдер бүдүрүлгезин эжим Айвар Монгуш-биле

Шораан Чынгылап,
«Инновациялыг бизнес» номинациязының тиилекчизи.

залдарына, маргылдаалап келген спортчулар коктейльдерни улуг күзөл-биле садып алыр болду. Чоорту И. Ярыгин аттыг спорт комплекзинге, чайгы үеде хоорайның пляжына, «Азия төвү» скульптура комплекзининг девискээринге болгаш өске-даа черлерге садыгжыгаштарны аядары планывыста. Ону боттандырарда, немей дериг-херексел херек, ынчангаш ТР-ниң Аныяктар болгаш спорт херектерининг талазы-биле база ТР-ниң Экономика яамыларынче деткимче алыры-биле документилен кирип, бүдүрүлгени улгаттырып, немелде ажилчын олуттарны аядар сорулгалыг бис.

Мөңгүн-Тайганың төлээзи, «Чаңгыс суур — чаңгыс бүдүрүлгө» төлевилелдин киржикчизи Артыш Куулар кожуунда бажың дериг-херексели бүдүрер биче цехти 2013 чылда ажиткан:

Цехте стол, сандайлар, шкафтар, эжиктер болгаш оон-даа өске дериг-херекселди бүдүрүп турар бис. Эрткен чылын чагыг езугаар «Артышок» уруглар садының оруннарын, стол, сандайларын, уштунар шкафчыгаштарын кылып, долзуу-биле дерээн бис. Оон аңгыда цехте тыва өгнүң эт-севин: үлгүүрге, эжик, аптараларны база шеверлеп турар.

Амгы үеде «Хүнчүгөш» уруглар садының чагыг-биле ажилдап эгеледивис. Чагыглар кожуунуң чурттакчы чонундан, албан черлеринден удаараа кээп турар.

2013 чылда «Сен — сайгарлыкчы сен» деп федералдыг программа таварыштыр 150 муң рубль, 2015 чылда ТР-ниң Экономика яамызындан 500 муң рубль деткимчени ап, цехке херек дериг-херекселди садып алдывыс.

Бо чылын кожуунга садыг-

саарылга төвүн ажылгалга кирип, немей 2 ажилчын олутту аядар бис.

Шораан Чынгылап, «Инновациялыг бизнес» номинациязының тиилекчизи:

— Тываның ырак-узаак кожууннарында (Мөңгүн-Тайга, Тожу, Тере-Хөл) дизельдиг электри станциялар соларка дузазы-биле ажилдап турар. Ынчангаш аар өртектиг соларканы солуур аргазының төлевилелин кылдым. Чижээ, кара-ай (папоротник), пресстээн хирээ-мыяа. Ыштан кывар чүүл кылып, ажылгаар болза, электри станцияларының чарыгалды 2 катап эвээжээр болгаш Тываның экологиязынга эки салдарны чедирер. Даштыкы сайзыраңгай чурттарда бо технологияларның дузазы-биле электри станциялары чедишкынниг ажилдап турар. Ынчангаш бо чылын Мурнуу Кореяже билим бедидип, оларның арга-дуржулгазын өөренип алыры меңээ дыка улуг деткимче болгаш чедишкын-дир.

Чылдан чылче аныяк сайгарлыкчыларның саны немеп турарына өөрүвес аргажок. Олар өөредиглиг чыыштарга, шуулганнарга идеккейлиг кирип, чаа-чаа бизнес-төлевилелдерни чогаадып, амыдыралда боттандырып турар. Ынчангаш «Сен — сайгарлыкчы сен» деп федералдыг программаның «Россияга аныяк кижилер бүрүзү кымдан-даа хамаарылга чок, бай-шыдалдыг, чедишкынниг болур ужурлуг» деп кыйгырынга катчып, Тывага биче болгаш ортумак бизнес улам хөгжүп, аныяк сайгарлыкчылар көвүдээр дээрзинге бүзүрелим шуулган соонда улам быжыкты.

Шончалай ХОВАЛЫГ.
Авторнуң тырттырган чуруктары.

Эгелеп чоруур аныяк сайгарлыкчылар Артыш Ховалыг биле Айвар Монгуш.

гаалап турар. Аңаа чергештир эрткен чылын «Тыва хөгжүлдениң девискээри» деп аныяктарның өөредиглиг чыышынга 400 ажыг аныяктар кирип, сайгарлыкчы чорук дүрүндө эксперттер болгаш профессионалдар-биле ужуражып, оларның арга-сүмелерин алган. Ынчангаш 2016 чылда идеккейжи аныяктарны мөөрейлерге, шуулганнарга, өөредиглиг чыыштарга киржиринче чалап тур бис — деп, ол чуугаалаан.

2016 чылда чарлаан «Аныяк өлүкчүлүк» — кыштаг» деп губернатор төлевилелин чарлааны аныяктарга болгаш малчыннарга дыка улуг деткимче дээрзин шуулганың киржикчилери

сады төлевилели, «Франчайзинг» номинацияга Андрей Ондарның «Мокка Кофе кафе» төлевилели, «Шко-лачыларга болгаш студенттерге бизнес» номинацияга Айыжы Иргиттиң «LiteFOOD» төлевилели, «Аныяктарның сайгарлыкчы чоруунуң хөгжүлденинге киригиргэн үлүг-хуузу дээш» номинацияга А.Н. Монге («Селера» сады) олар болган.

Москва хоорайга «Россияның аныяк сайгарлыкчызы — 2015» деп Россия чергелиг мөөрейге Тываны төлээлеп, Кызыл хоорайдан Айыжы Иргит, Андрей Ондар, Сайзана Саая кирип.

«Сен — сайгарлыкчы сен» деп федералдыг программа-

демнежип алгаш, ажытты-выс. Оларның холуксаазы — доңурган кат-чимис аймаа болгаш фруктулар. «Химияга удур бис» деп, кыйгырыгның адаа-биле ажилдап турар бис. Амгы үеде «Сүбедей» спорт өргээзинде коктейльдерни садып тур бис. Оон өртээ 50 рубль. Бүдүрүлгевистин эге капиталы — 30 муң рубль. Оон-биле соодукчу, blender, чаңгыс катап ажылгаар стаканнары садып алдывыс.

Амдызында садыглардан доңурган кат-чимис, фруктуларны садып ап тур бис. Келир күзүн Чербинин садындан кат-чимисти чыып алгаш, доңуруп алырын планнап тур бис. Спорт өргээзинге тренажер, чуңгу

ТЕАТР – АМЫДЫРАЛДЫҢ КӨРҮНЧҮҮ

Виктор Көк-оол аттыг тыва национал театрының тургустунганындан бээр 80 харлаарының чылы үнүп келген. Аңаа чедир ийи-ле ай арткан. Бо онзагай юбилейинге уткуштур белеткел кандыг чоруп турарының дугайында театрының кол режиссеру А.К.ООРЖАК-биле бистиң корреспондентивис чугаалашкан.

– Алексей Кара-оолович, театрың юбилейинге турсааткан кандыг чаа шиилер тургузуп турар силер?

– Черле шагдан бодап, планнап чораанывыс идеявысты ам-на боттандырып, адын эдилээнвис, Тываның баштайгы драматургу, режиссер, чогаалчы, артист хүндүлүг өгбевис Виктор Шогжапович Көк-оол дугайында чаа шиини тургускаш, көрүкчүлеривиске тыва театрының тургустунган хүнүнде, март 25-те, бараалгадыр бис. Ооң адын баштай «Көк дээрниң айбычызы» деп турган болзувусса, ам «Көк дээрниң оглу» деп алдывыс. Шииниң сөзүглелин чогаалчы Эдуард Мижитке чагыр киригеш, бижидип алган бис. Сценарий ам бо, мээң холумда кирип келген.

Шииниң кол өзээ, сюжеди Виктор Көк-оолдун Ары-Өвүр талазынга амыдыралчы намдар төөгүзүңгө болгаш чогаадыкчы оруунга үндөзилеттинген. Ооң эрткен вектиң 30-42 чылдарында Тываның төөгүлүг кижилери-биле, сонгаартан чаладып келген совет специалистер Исполнев, Израйлевич, Шатин, Аксенов олар-биле кады канчаар ажилдап чораанын, ол үениң болушкуннарын шиңи дамчыштыр диргизип көргүзөр.

База бир чаа шиңи – «Челээш болгаш идегел». Ону бодум бижээн мен, тургузуп турар режиссеру Сюзанна Ооржак. Ооң болушкуннары база эрткен вектиң 70 чылдар үезинден эгелээш, амгы үеге чедир амыдыралды хаара туткан. Ында ийи кижиниң амыдырал-чуртталгазы, оларның ынакшылы, аныяк оолдун хам чаянныг болганы, аныяк кижилерниң ынакшылының янзы-бүрү байдалдарның ужуң чогувайн барганы, ийи аңгы оруктуг апаргаш; сөөлүңде ужуражып кээри, аныяк оолдун улуг хам апаргаш, аныяанда таныжының уруунга буян чедиргени... Кижилерниң амыдырал-чуртталгазының, салым-чолунуң дугайында мыңдыг шиңи.

Оон аңгыда көрүкчүлеривиске чоокку үелерде тургускан, чижээ, «Дуруяалар», «Каң-кыс», «Моцарт болгаш Сальери» дээн ышкаш чаа шиилеривисти катап база бараалгадыр бис.

Юбилейге уткуштур ажил бачымныг, март 27-де Бүгү-делегейниң театр хүнү. Чаа шиилерни таптыг тургузар, Москвадан критик специалистер чалаар дээн чергелиг юбилейлиг хемчеглер планы улуг.

– Артистерниң, чогаадыкчы коллективтиң ниити сеткил-хөөнү, хей-аъды көдүрлүшкүнүң-ле боораа?

– Ийе, бистиң артистери-

вис юбилейлиг сезонунда сергек сеткил-хөөнүг, бедик хей-аътыг, дагдынган рольдарын эки күүседир дээш, аптара иштинде рольдарын уштурунга белен, билектерин сывырыпкан ажилдап чоруп турлар. Юбилей боду дириңейнип эрте бээр, ийи дугаар чартык чылда ажилдың планы бар, ойнаар шиилерниң аттары билдингир.

– Бо кижиди кыдыындан бодап көөргө, актерлар составы четчир-ле хевирлиг...

– Чогум алырга, назы-харның дижир артистери-биле чедишпес улус-тур бис ийин. Төөгүлүг шиивисте күрүне ажилдакчылары Салчак Токадан эгелээш, алдарлыг артистери-биле Максим Мунзук, Ростислав Чыргал-оол дээш, өскелерниң-даа аттары кирип турар, оларның рольдарын кымнар ойнаарыл? Улуг артистери-биле Дыртык Монгуш, Анна Шириин-оол, Люндуп Солун-оол бар-дыр, оларның соондан Анзат Куулар, Александр Салчак сугнуң бөлүү чоруп олурар. Ол-ла-дыр.

Аныяк артистери-биле чогум четчир, дуржулга кирип, кызып ажилдап турар улус. Келир чылын Москвада Щепкин аттыг театр студиясында кончуг профессорлар холунда өөренип турар 12 студентивис база бар. Оларга дузалажып, хайгаарап, сцена дылынга, шимчээшкиниңге өөредип, чанында Надежда

Наксыл турар кижиди. Удавас практикаын эрттирип кээр, 4 шиңи белеткеп турар улус.

– Бистиң билиривис, тыва дыл кырынга шиңи чогаадып бижир тускай драматург кижилер эвээш болгай. Черле театрың өске специалистериниң талазы-биле байдалыңар кандыгыл?

– Ол ам, шынап-ла, чидиг айтырыг: шиңи бижир тускай драматург авторлар ховар. Драматургия дээр, чогаалчы кижиди болганы бижип шыдавас, эң берге жанр. Маңаа театрың онзагайын, тускай шынарын (спецификазын) эки билири чугула. Чадап кааш, боттарывыс-даа бижигилей бээр-дир бис. Мээң безин бажым иштинде сюжеттер эңдерик, ону бижир чай-даа чок, чамдыкта тура-сорук, хей-аът база чиде хона бээр. Оолдарга чугаалап берип-даа турар кижиди мен. Шиңи чогаадырынга конкурс база чарлап турдувус. Ооң түңнели-биле Нина Сереноттуң ийи шиңизин салдывыс. Бистиң авторларывыс колдуунда төөгү темазынга бижип турарлар. Эрткен үеде Владимир Серен-оол, Кызыл-Эник Кудажы, амгы үеде Чылгычы Ондар, Эдуард Мижит бар-дыр. Идегелди театрың литература килдизинде Салим Монгуш берип турар кижиди. Ооң «Дуруяалар» деп шиңизин Улуг Тиелелгениң 70 чылынга турса-

каадып тургустувус. Боду Москвада Бүгү-россияның күрүнениң кинематография институтунуң сценаристер салбырында бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Штапта үш режиссер бар: Марина Идам, Сюзанна Ооржак, Леонид Каң-оол. Сайдаш Монгуш база режиссер кылдыр өөренип турар. Аңаа февраль айда Тет-а-тет бичии театрга Николай Осеевич Өлзей-оолдун 100 харлаанынга турсааткан юбилейлиг кезээни эрттирер даалга берип кагдывыс. Танцы, ыры, хөгжүм талазы-биле боттарывыс күжүвүс-биле аргаланып турар бис, балетмейстер киживис узун шөлээде. Театровед, критик дээн ышкаш специалистер бисте чок.

– Черле культура ажилдакчыларының, артистерниң акша-шалыңы шаандан тура көвей эвес турганын билир болгай бис. Амгы бо үеде чүгээртээн хевирлиг, шынап-ла, ындыг бе?

– Бистиң артистери-биле шалыңның эвээш-бичезинден хамаарылга чокка чонунга бараалгап чоруур, шилип алган мергежилдинге бердинген улус-ла болгай. Ындыг-ла көвей акша-шалың албайн турар болза-даа, ажы-төлүн өстүрүп, амыдыралын салбайн чоруурлар.

Амгы үеде национал театрларның ажил төлөвирин бир аңгы санаар дээниниң дугайында күстү өттүр хуралдап келдивис. Ында көрдүнгени-биле өзек шалың биле шаңнал шалың (стимулирующий) кол рольдар дээш бир аңгы, ийи дугаар чергениң рольдары, массовка дээш база аңгы болуп турар. Мынчап баарга, чөптүг айтырыг тургустунуп келбес аргажок: ийи чергениң ролун бир артист кымдан-даа артык онзагай кылдыр ойнап каар болза канчаарыл? Ынчангаш акша-шалың дугайында сайгарып тура, культура дээр, материалдыг эвес, а мөңгө үнелелдерниң кадагалакчызы дээрзин утпаза чогуур.

– Театрың ролю, салдары биске, көрүкчүлерге, кандыгыл дээрзин бичии чугаала-

жыптар бис бе?

– Театр дээр, бизнес материалдыг үнелелдер гуспайн турар, кижиле сагыш-сеткилинге чедер чүвеже чүткүлүн оттурар, шынарынга салдарлыг урам дүр. Чамдык даргалар ыл амгы үеде бисче электр директивалар суг чорутк арагалаашкын, наркомани каш багай чүүлдерге удуз кылып тур силер деп отчегилээр. Театр улус чыгыш, лекция, беседа не турар чер эвес-тир. Урам чү өргээзинге кижилер езулуг шыл, арыг сеткилдин байы мөзү-бүдүш ышкаш эки шарны шиңгээдир, угаал көдөдөр. Сценада болууш кижилерни бодандыраар угаал чурттуң удуртулгазы.

Чылга чедир театр урам чү сайзырадылгазы» деп улуг мент база хүлээп алган. Бтап Путин дарга: «Чогаадылжилерге дегбейн көрүңер». кыйгырып олурганын теледан дыңнаан мен. Ол артис чогаадыкчы кижилерге каммаарылга дугайында бодап Эрткен вектиң 29-30 чылда Америка улуг депрессия үе кинолар, шиилер тургузуп, лалар бижип, чонунуң и сагыш-сеткилин көдүрүп ту улуг сандаралды ажил алган болгай. Театр бо, көрүкчүлериниң сагыш-сет оттурар, байыдар, чаага далдарны оларга тывылд эки чүүлче чүткүлүн хевир Театр – амыдыралдың көр ынчангаш ооң кижилерге с ры дыка улуг.

Тываның культурлуциал амыдыралыңа Нацтеатрың кириген үлүү база улуг болгай. Концерт-эс бюроз, филармония, нац оркестр шупту моон ужук үнген.

– Юбилейге уткуштур бис кел хемчеглеринден солук кылып турар силер?

– Бир дугаарында теат музейин белеткеп тур бис юбилейде аждарын кыз бис. Ол музейни Светлана зук удурту берди, Тываны ционал музейи-биле дем тургаш, хөлчөк ажилдап улус.

Акша-төгерикиң аайы улуг ном кылып шыдавайндывыс. Ынчалза-даа чур альбом үндүрүп алыр ар бар, ону белеткеп кылып ту

Театрлар аразының гаст дар-биле солчулгазы көрдү аңаа идепкейлиг киржири зыдар бис. «Аныяк режисс «Амгы драматургия» дээш, россияжи театрлар араз конкурс хемчеглери-даа бар черле ынчаш оон-даа өске планнар хөй.

– Национал театр тыва чонунуң бир онза үн байлаа дээрзин сагында чугаалааныңар дээш, ивью бергениңер дээш чедим, Алексей Кара-оол Чогаадыкчы чедишкын күзедим.

Надежда ЭР

«Дуруяалар» деп шиңден көргүзүг.

НОМЧУУРУНГА ӨӨРЕДИР

Бижик тывылгандан бээр номчулганы амыдыралда кол ээлеп турар. Бир эвес бижик номчуттунмас болза, адаып шыдавас апаар дээр кончуг шын. Ном номчуvas кинин улус-биле харылзаа-ны чедимче чок болур, чүге эрге оон номчулгандан алган билиглери эвээш азы шуут ок; улуска солун кылдыр амыдыптар медээлери чок, арга билиглери ханы эвес.

Бистин чурттап турарывыс эрби бирги век ханы билиг-ти угаан талазы-биле кончуг айыраңгай чорукту негеп турар. Ол билиглери чүгле ме-дээлер дамчыдарына херек эс, а бо хүнгү амыдыралдың гаадыкчы дилээшкинеринге туула. Номчуттунуп тургаш, антазиязын, мээ-медерелин айырадыр, дыл-домаан чу-мчудар. Номчулгандан чаа далдар төрүттүнер, чаа ажи-ышкыннар тыптыр.

Литература — төөгүлүг бо-лушкуннарны билип алырының деэни — солун делегейиниң адыышкыны. Чогаалчының тым-чаяанының күжүнүн ду-ры-биле номчукчу төөгүлүг ке дүлдүнүп кириптер. Ол иң амыдыралы, идик-хеви, чылдары тодаргайы-биле атынар. Ынчангаш кижини со-чүлдүрнү тывар дээш ном-тунар апаар. Чечен чогаал-нарын, делегейиниң классик-литературасын албан билген ар ужурулуг.

Россияда 2015 чылды Чогаал-чы кылдыр чарлааны кончуг-ла. Сөөлгү үеде улустун ном-чууру эвээжеп, компьютерде-нарже хөй үезин чарыгдап-ар апарган. А ол чүүлдү еникчилер өттүнүп эгелзэни едилгеде берге байдалды түзүп турар. Оларның сөс кур-ыры эвээжеп, тыва дылынга алын арыг чараш кылдыр-ир илередип шыдавас тава-галар бар апарган.

Чаа-Хөл кожуунун Ак-Дуруг ортумаа школазы 2012-2015 чылдарда «Этнокультурлуг эр-темнерге өөредилгениң элек-троннуг курлавырлары» деп республиканың инновациялыг төлөвилели-биле ажилдап кел-ген. Бо төлөвилелге башкы-лар болгаш өөреникчилер тус-черниң чогаалчылары М.Өлчей-оол, Ш.Суван, К.Экер-оол; ал-дар-аттыг даш чонукчулары М.Черзи, Б.Байындылар, көскү күрүнө ажилдакчылары, күш-ажылдың хоочуннары, спортчу-лар суурнун бойдус чурумалдыг черлериниң дугайында мате-риалдарны чыып, шинчилел-дерни чорутканнар. Чаңгыс чер-чурттуг чогаалчыларның номнарын компьютерге пар-лаптарга, ону кижини бүрүзү ном-чуптар арга тургустунган. Кыл-ган ажылывыстың түңнелинде чогаалчыларывыстың кайда-даа чок чуруктары, сактыышкыннар болгаш өске-даа материалдар чыгынган. Бо чүүл Литература чылынга тураскааткан кожуун, республика чергелиг хемчеглер-ге киржиринге кончуг ажыктыг болган.

Литература чылынга турас-каадып, Чаа-Хөл кожуунун Ак-Дуруг школазы солун хем-чеглерни өөреникчилер болгаш ада-иелер ортузунга план езу-гаар эрттирилген. Тыва чечен чогаалга олимпиада, Викто-риналар, библиотека шакта-ры, чаа үнген номнар-биле таныжылга, номчулгачы конфе-ренциялары дээн ажилдар кылдын-ган. Школаның хүндүлүг аалчы-лары — чогаалчылар Ш.М.Суван, Н.Т.Эртине; кожуунга Тываның уруглар чогаалчылары Ч.К.Кара-Күске, А.С.Шоюн олар-биле солун, утундурбас ужуражыл-галар организастаттынган. Уруг-лар «Чүс катап дыңнаарының орнунга чаңгыс катап көргени дээр» болгаш өске-даа, ынак чогаалчыларының чогаадыкчы ажил-ижи-биле танышканнар. Ылаңгыя республика черге-

лиг чарлаттынган «Тываның чогаалчылары — уругларга» деп төлөвилелдин негелде-лери-биле шудургу ажил-даан. 1-4 класстар аразын-га алдарлыг чогаалчыларның шүлүктөрүн уран номчулгачы мөөрейинге кожуунга тиелзэн өөреникчилеривис Кызылга школавыстың адын камгалап идепкейлиг киришкеннер. Олар-га 3 классчылар Сайын Бегзи, Чойгаана Монгуш (удуртукчузу М.М.Сундуй) хамааржыр. Да-раазында 5-11 класстарга тыва чечен чогаалга чогаадыглар мөөрейин тыва дыл болгаш чо-гаал башкылары организастап эрттиргеннер. Маңаа кожуун көрүлдезиниң тиелекчилери 5-ки класстың өөреникчилери Ангелина Херел, Буяна Мон-гуш, Юбилана Хомуш, 9-ку классчы Тайжы Хертек болган. Тайжы Хертек республикага 1-ги черни ээлеп, чоргааралывысты өөскүткен. Чогаадыгларны орус дылга бижири болганындан өг-бүлө номчулгаларын, очулга-ларны школаның библиотекары С.Д.Монгуш чоруткан. Маңаа Айдемир, Алена Херелдерниң өг-бүлөзи тиелекчи болган.

Дыл болгаш чогаал баш-кыларындан эссе мөөрейинге 2-ги, 3-кү черге школавыстың башкылары Н.М.Сат, Ч.К.Хо-муш республика дипломан-тылары болганы биске улуг өөрүшкүнү эккелген. Школа-выс республиканың ынак хөй школаларының аразында чо-гаал делгелгезинге 2-ги черге төлөптүг болганы — Ак-Дуруг школазының коллективиниң демниг ажил-чорудулгазының бадыткалы.

Чедишкенинеривиске дая-нып, чүгле 2015 — Чогаал чы-лында эвес, ниитизи-биле уругларның номчулгачы сонуг-галын оттуруп, ам-даа чаа арга-ларны тып ажилдаар бис.

Мария СУНДУЙ,
эге класстар башкызы.

Музей ажылы

ХООЧУННАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА

Январь айда Сүт-Хөл кожуунун Алдан-дыр сумузунун хоочуннары-биле Кызыл-калыктың бөлүк хоочуннары Алдан-Маа-з суурга дуржулга солчуп, эш-хуунун ужу-ылгазын эрттирген. Хоочуннары сумунун у организастаарының ажилдакчылары ты-биле уткуп, хүлээп алган. Самбажык-ыг көдээ Культура бажыңына чон-биле ражып, хоочуннар «Өреге» бөлүүнүн солун чертин көргөннер.

Ужуражылга соонда музейниң ажилдак-чы хоочуннары өргээзинче чалап, экскур-

сияны организастаан. Кызыл-Мажалык сумузунун хоочуннары музейниң экспозициязын улуг со-нуургал-биле көрүп, мага ханып, чылыг-чымчак уткуп, хүлээп алганы дээш, өөрүп четтиргенин илереткеннер.

2016 чылды Тываның аалчыларына хүндүткел чылы кылдыр чарлаан. Музейниң бир дуга-ар аалчылары хоочуннар болганы онзагай. Эртем-шинчилел ажылынга, ылаңгыя алдан-маадырларның салгалдарын, Ак, Алаш чурттуг алдан-маадырларның төөгүзүн шинчилээринге олар дузалажыр болганнар.

БАШТАЙГЫ ААЛЧЫЛАР

Тыва Республиканың Алдан-Маадыр-ыг музейиниң Алдан-Маадыр сумузунда бырынга Барыын-Хемчик кожуунун тспээр школазының 10-11 класстары тос-туң соогун тоовайн, экскурсиялап кээп-аан. Класстарны удуртукчу башкылары Сереш, А.Г.Ооржак өөреникчилерниң со-ргалын хандырып, ырак суурда турар ейге келгени дээр-ле башкы кижиниң ылынга бердингени, кызымаккай чоруу, еникчилериниң билиин бедидеринче-иш салыышкыны дээрзин бо экскурсия-ыткан.

Музейниң ажилдакчылары аалчыларын шайлыг, аштыг-чемниг уткуп, солун экс-ияны чоруткан. Өөреникчилер, башкылар

экскурсовод Диана Ховалыгы улуг сонуграл-биле дыңнааннар. Уругларның шуут-ла танывазы тыва бурунгу эдилелдер барын сонуграл, 60 маадырларның төөгүзүндөн хөйүн билип алган-нар.

Музей ажилдакчылары аалчыларны үдеп тура, музейниң мурнундан «2016 чылдың Аалчызы» деп хүндүлел бижиин болгаш өөрүп четтиргенин илереткен бижиин база ниити класска ажы-лаары-биле өртектиг белекти сөңзээн. Шекпээр школазының өөреникчилери башкылары-биле «Катап база кээр бис!» деп азап, аалынче айт-танган.

Диана ХОВАЛЫГ,
Алдан-Маадыр суурда музейниң эргелекчизи.

Чагаалар допчулалы

НОМЧУКЧУ БҮРҮЗҮНҮНҮ
СОНУУРГАЛЫ ДЭЭШ...

Бистин редакцияга кээп турар чагааларның барык се-зен хуузун чырыкче парлап үндүрүп турар бис. Сөөлгү үеде бижикчилерниң идепкейи улгадып, ыраккы Хүттен, Тере-Хөлдөн безин чагаалар кээп турарын номчукчулар эскерип тур боор. Ынчалза-даа чагаа бүрүзү парлалгаже үнерин ре-дакция магадылавайн турар. Чүге?

Бирээде, чагаада авторлар-ның ат-сывы чок азы долу эвес, ийиде, автор-биле харылзажыр телефонун айытпаан, чагаада айыттынган чүүлдерни тодара-дыптар арга чок болулаар.

Чижээ: «Инвалид оглу бар. Оозун безин азырашпаан. ... Оода-ла бажыңын аңаа арт-тырып каан болза ...» деп каан С.Базыр-оолдун сагыш чо-ваашкынның, сеткилиниң ханы-зындан дүвүрээзинни оттурган бо одуругларына, мен бодум хуумда, чөпшээрешсимзе-даа, авторнун боду-биле харылзажып-тар арга чок болганын бадыткап тур мен. Ынчангаш авторга тус чер бот-башкарылганың орган-нары дузалаптар аргазын тыптар боор деп бодай-дыр мен. Бистин кандыг амыдырап чоруурувусту кожа-хелбээ чурттап чоруур чо-нувустан артык кым билир боор?! Ынчангаш аарыг оолдун салым-чолунга сагыш салыышкынны, ки-чээңгейни тус черниң удуртукчу-лары утандырбас болза, ынчан тус черниң удуртукчуларының ба-гай ажылының дугайында бистин редакцияга катап бижири болурун сагындырайн.

«Ак-Довурак хоорайга N (автор садыгның адын кири-ген, хоойлу езугаар садыгның ажил-чорудулгазынга хора че-дирген медээ парлап болбазы-биле биживзэн мен — автор) са-дыгга 2 муң 400 рубльге платые садып алгаш, оомну бажыңга улузума көргүзеримге: «Чол-дак чүве-дир» — дээр болдулар. Дораан-на дужаап чеде бердим. Дем чаа-ла чазык арынның садыгжым хыйыр-кылчаң, платени каш хонук кедипкеш, эккелген чүве дег, колдуун чыт-тап тургаш, ап алгаш: «Моон соңгаар бээр ис баспа» — деп хыйланып шаг болду. Чаңгыс-ла хүннүн дургузунда аажы-чаңы ынчаар ийи аңгы кыл-дыр хуулуп турар садыгжыны көргөш, кайгап ханмадым» — деп, Ө.Монгуш бижири турар. База-ла авторнун ады-сывы долу эвес, харылзажыр телефон чок.

Байыр чедиришкени, ка-жыдалын илереткен болгаш чар-лалдарга хамааржыр чагааларны «Шын» солунга парлавайн турар.

«Сен дег эштиг болганымга Сеткилимден өөрүүр-дүр мен» дээн Артыш Самбунун бол-гаш өске-даа хөй бижикчилерниң чылыг сөстөрлүг одуруглары эш-өөрүнге четпээн. Ол төлөвиллиг үндезинге парлаттынар материал болур. Ындыг хевирлиг чагаа-лар чоруткан бижикчилеривиске дыңнадым болза, 2016 чылда «Шын» солуну чагыдып ап ту-рар улус солун чагыткан кван-тиязын болгаш паспортун бадыт-кадып көргүскөш, чаңгыс катап

халас чарлал салдырар эргелиг.

Кур-Чер суурдан Кара-кыс Куулар «Тываэнергосбыт» ААН-дан Ч.С.Монгуш деп кижини мээң адымга меге акт тургускаш, херекти оттургаш, арга-меге-биле суд приставтары таварыштыр пенсия фондузундан октябрь айда пенсиямдан 5796 рубль 9 копейкты тырттырып апарган болган» деп хому-дап бижээн. Оон чагаазын ис-теп, пенсия фондузунун сал-быры, суд приставтары болгаш «Тываэнергосбыттың» ажилдак-чылары-биле бо болуушкунну то-дарадыры-биле ажалды чорудуп турар.

Бир-ле болуушкуннун болган хүнүндөн бээр элзэн үе эрте бергенде, ону чырыдып бижээн чагаалар база келгилээр. Ын-дыг чагааларның авторларына Интернет таварыштыр солуннун электроннуг почтазынче (shyntuva@mail.ru азы shyntuva@yandex.ru) медээни дарый чору-дарын дилээр-дир мен.

«Мээң бижээн чүүлүмнүн барык улуг чартыын чүү дээш казып октапканыңар ол, чыл-дагааны билдинмес бооп арты. Ында үениң байдалына азы политиказынга удур уткалыг сөстөр кирибзэн мен... Ынчап кээрге, конституцияда айыткан, мээң бижири-даа, номчуур-даа эргем казыттына берген ыш-кажыл» деп, ИХЯ-ның хоочуну бижири турар.

Авторнун чагаазы 10 арын-дан тургустунган. Ол дээр-ге солуннун ийи арыны. Ында бо-луушкуннары дугаарлай аарак, чаңгызын-даа арттырбайн, пар-лап үндүрген. Авторнун ажыглап турары катаптаашкыннары, оон аңгыда болуушкуннары эртип турган байдалын дамчыдар дээш таарыштырар дээни ол ийикпе, дыка хөй артык сөстөрүн чаңгыс тааржып болгу дег сөс-биле солуп тургаш, номчукчуну шылатпас, кыска хемчээлдиг болуушкун-нардан тургустунган материал кылдыр парлап үндүрген турган. Харын-даа болуушкуннар саны хөй болзун дээш, санап тургаш, чаңгызын-даа арттырбаан турган чүве. Автор ол болуушкуннар-га дамчыдыксаан чүүлүн азы маадырларының овор-хевирин чедимчелиг берген дээрзин база редакцияга үнелзэн турган.

Ынчангаш авторларның ча-гааларын албан парлаарын, до-лузу-биле парлаарын, Россияның парлалга хоойлужулгазы ма-гадылавайн турарын база ка-тап демдеглээин. Харын-даа номчукчуларның сонугралын ук чүүлге бедидери-биле чагаалар-ны эдер албан-хүлээлгени солун ажилдакчыларына онаап турар. Редакция деп сөстү очулдурага утказы «эдилге» дээнин сагын-дырайн. Ынчап кээрге солуннун редакторлары дээр-ге эдикчилер-дир. Ынчангаш кандыг-даа солун медээлериңер азы бодалдарыңар бар болза, бижири турунар, а бис ону номчуштуг кылдыр эткеш, чы-рыкче үндүрер бис. Чагааларыңар манап арттывыс.

Дарый АБЫДА,
«Шынның» корр.

Чинчи-шуру садып
алыр мен.

Харылзайыр
телефону:
8-923-374-95-81
8-929-317-24-22.

Реклама

Государственное унитарное предприятие

Проектно-сметное бюро ЖКХ РТ

г. Кызыл, ул. Красных Партизан 30, 2 этаж

- Чуртталга бажыңнары, коттедждер.
- Малчыннар турлаанга кыштаг болгаш малчынның чурттаар бажыңы.
- Чер участогунун хоорай тудуушкун планы (градостроительный план).
- Бажыңнары болгаш квартираларны эде планнаары болгаш чаартып кылыры.

Ажыл тел: 2-32-59, 3-20-64 факс: (39422) 2-32-59
соталыг телефон: 8-923-265-1028,
guppsbrt@mail.ru

Реклама

Магазин «ТКАНИ Швейный цех»

Уд. Рабочая 227. 8(39422) 2-

- Национальный шелк.
- Национальная одежда: (тон, штыва берт, платья, чеңи-чок, сода).
- Шьем по вашим размерам, по вашему вкусу.
- Костюмные, портьерные, ткани.
- Матрасы, подушки, одеяла.
- Постельные комплекты из бязи (шьем по вашим меркам бесплатно).
- Фурнитура, посуда, ковры.

Срочно продам дачный участок. Вавилинский 13 соток. Огорожен. Собственность. Тел: 8-91335

Продается 1ком. квартира, район Аэропорта. Собственность за 1600 тыс. руб. Тел: 89133433713, 89133543677.

5.6 февраля 17:00

ПРАЗДНИЧНЫЙ КОНЦЕРТ

7 февраля 17:00

80-ый юбилейный театральный сезон

8 февраля 18:00

Виктор Кок-оол

«Хайыраан байы» драма

«ПЕСНЯ БЕЛОЙ ПТИЦЫ» посвященный Шагаа-2016

12+

тел: 2-11-41

9 февраля НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТЕАТР 18:00 ЧАСОВ

ТЫВА НАЦИОНАЛЬНЫЙ ОРКЕСТР

ШАГ ЧААГАЙ, ШАГАА ЧААГАЙ!

13 февраля 17:00

«ЫНАК ЧОР ШОУ-2»

«АҢҢМ ЭҮӨБӨНӨН»

18+

тел: 2-11-41

14 февраля в 18:00

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТЕАТР

АРЖААНА И УРАН-ООЛ СТАЛ-ООЛЫ представляют

«ЫНАК ЧОР ШОУ-2»

12+

тел: 2-11-41

ЛИКВИДАЦИЯ!!!

Распродажа!!!

КОВРЫ, ПАЛАСЫ

СКИДКИ до 50 %%%

Распродажа и скидки действительны до 03 февраля 2016 года

г. Кызыл, ул. Калинина, 25, склад 1-2.

Часы работы: 10 - 17 часов

Тел. 8-923-136-4444

реклама

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.

Коп редакторнун хүлээлгезин күүседип турар Ш.М. СУВАН.

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор—2-01-35, секретарь—2-30-69, редакторнун оралакчызы—2-17-91, бухгалтерия—2-18-10.

КИЛДИСТЕР: Социал камгалал болгаш хей-ниити амыдырал килдизи—2-03-88. Реклама, чарлал килдизи—2-18-10, Тел/факс (394-22) 2-30-69.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш каттап үнер. Хемчээли 2 парлаар ама. Тираж 4638. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар—21.00, херек кырында—18.00.

Расч. счет № 40603810900004000277 Корр.счет № 3010181050000000000 БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001

ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуналар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республикасы-биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүрү Херчилелдин дугаары — ПИ № ТУ17-00068. Индекс 11530, 31730.

«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыг саннары болгаш өске-даа лары, дыңнадылары дээш авторлар боттары харылыаар.

УАЗ автомашинага артык кезектерни

барын садып ап, чогуң чагыдып ап болур. Чагыдар өртээниң 50 хуузу баштай төлөп алыр. Өртээ Новохоорайны. 20 хууга чедир чиигелделиг.

Магазин «Регион 17»,
Интернациональная кудумчузу, 115, (2 дугаа)
Тел. 8(394-22)-6-60-40, 8-913-358-08-88.

ИП ФАТЕЕВ А.Ю. ОГРНИП 31517

Телефирлиг үндөзүн

ИЗВЕЩЕНИЯ

В администрацию муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» поступило заявление от гражданина РФ Кочаа Алексей Орлановича о предоставлении в аренду земельного участка из земель населенных пунктов с кадастровым номером №17:01:0401087:272 расположенного по адресу: Тыва, Бай-Тайгинский район, с. Тээли, ул. Шивилиг, д. 37, разрешенного использования (назначения): для индивидуального жилищного строительства, с общей площадью 1141 кв. м.

В рамках действующего законодательства администрации муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» в течение 30 дней со дня опубликования данной информации принимает письменные возражения по данному заявлению по адресу: Республики Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с. Тээли, Комсомольская, д. 19, каб. № 222.

Вр.и.о. главного специалиста отдела экономического развития и по земельно-имущественным отношениям администрации Сундуй А.А.

В администрацию муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» поступило заявление от гражданина РФ Таргын Субудай Орлановича о предоставлении в аренду земельного участка из земель населенных пунктов с кадастровым номером №17:01:0401087:255, расположенного по адресу: Республика Тыва, Бай-Тайгинский район, с. Тээли, ул. Сай д. 37 вид разрешенного использования (назначения): для индивидуального жилищного строительства, с общей площадью 1141 кв. м.

В рамках действующего законодательства администрации муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» в течение 30 дней со дня опубликования данной информации принимает письменные возражения по данному заявлению по адресу: Республики Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с. Тээли, Комсомольская, д. 19, каб. № 222.

Вр.и.о. главного специалиста отдела экономического развития и по земельно-имущественным отношениям администрации Сундуй А.А.

Тыва Республиканың Хей-ниити палатазы Тыва Республиканың Хей-ниити палатазының кежигүнү, Тыва Республиканың ады-ажылдакчызы, ИХЯ-ның хоочуну

Куулар Дугаржапович ДАРЖААНЫҢ

мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыдалын төрелдериниң гаш чоок кижилеринге илергейлеп тур.